

Pertti Haapala ja Pirjo Markkola

Se toinen (ja toisten) historia

Historiankirjoitus on kertomus siitä ”mitä todella tapahtui” (L. Ranke). Suomen historia ei ole milloinkaan mahtunut yhteen kertomukseen, vaan sen rinnalla on elänyt toinen historia, joka on ollut kansallisen historian tai muun valtavrannan kritiikkiä, valaissut piilossa ollutta menneisyyttä ja tarjonnut uusia metodisia työkaluja. Tämä on usein yhdistynyt siinä, mitä on sanottu sosiaalhistoriaksi. Kun toisesta historiasta tuli ”normaalihistoriaa” (T. Kuhn), historian peili hajosi yhä useampiin palasiin. Näin tutkimusrikastuu, uskovat kirjoittajat.

Niin kuin hyvin tiedetään, historiankirjoitus on 1800-luvulta alkaen ollut pääsääntöisesti niin sanottua kansallista historiaa eli kertomuksia kansakuntien synnystä ja menestyksestä – tai onnettomuuksista ja kohtalonhetkistä. Tämä on ymmärrettävää, koska samaan aikaan syntyivät ja vahvistuivat kansallisvaltiot, joiden rakentamista historiankirjoitus legitimoit. Samalla historiankirjoituksesta tuli poliittista ja poliittisesta historiasta sen valtavirtaa. Historia oli kunkin ”kansan”

Pertti Haapala ja **Pirjo Markkola** työskentelevät professoreina Tampereen yliopiston historian oppiaineessa ja Suomen Akatemian nimittämässä Yhteiskunnan historian huippuyksikössä (2012–2017). Sähköpostit: pertti.haapala@uta.fi ja pirjo.markkola@uta.fi.

omaa historiaa eikä sitä voinut haastaa uhmaamatta kansallista identiteettiä ja yhteistä hyvää. Suomen historiankirjoitus seurasi eurooppalaista mallia ja eurooppalaisia vaikutteita. Muiden Pohjoismaiden historiankirjoitus oli samankaltaista: se tarjosi pitkän kertomuksen kansallisista juurista hyvinvointivaltioon.¹

Vaikka kansallisesta kertomuksesta tuli Suomen historian hallitseva kehys- ja kehityskertomus (*master narrative*), siis tapa ymmärtää ja selittää menneen ja nykyisyyden suhdetta, yhdelläkään maalla tai kansalla ei ole ollut vain yhtä historiaa eikä vain yhtä kertomusta. Kaikki eivät ole ajatelleet samalla tavalla, eivät ennen eivätkä nyt. On siis ollut – ja on – myös ”toinen historia”. Sillä tarkoitetaan tässä erilaisia vaihtoehtoja, jotka ovat vaihtelevalla menestyksellä kyseenalaistaneet vallitsevan paradigman.² Toinen historia voi olla myös ”toisten” historiaa eli kuvasta puuttuneiden kertomus. Toisinaan heidät on torjuttu, toisinaan hyväksytyt kansalliseen kertomukseen. Varsinkin Pohjoismaissa, enemmän kuin muualla Euroopassa, historiankirjoitus on ollut ristiriidoista huolimatta eritoten kansallisen eheytyksen, vakiintumisen ja sosiaalisen tasoittumisen

-
1. Hyvä yleiskuva on Stefan Berger & Chris Lorenz (toim.) *The Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Palgrave McMillan 2008. Pohjoismaista ks. Peter Aronsson, Narve Fulsås, Pertti Haapala & Bernard Eric Jensen, *Nordic National Histories*. Teoksessa Stefan Berger & Chris Lorenz (toim.) *The Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Palgrave McMillan 2008, 256–282.
 2. Krijn Thijs, *The Metaphor of the Master. Narrative Hierarchy in National Historical Cultures in Europe*. Teoksessa Stefan Berger & Chris Lorenz (toim.) *The Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Palgrave McMillan 2008, 60–74.

historiaa aina 2000-luvulle asti. Viime aikoina on kuitenkin pureuduttu vakavasti kuvaan yhtenäisestä ja homogeenisestä kansakunnasta.³ Suomessa oma lukunsa voisi olla ruotsinkielinen ja ruotsinkielisten historia ”toisena” historiana, mutta sitä ei käsitellä tässä.

Edellisestä huolimatta kansallisen historian sisältö on vaihdellut. Kiistat ovat olleet toisinaan selvän poliittisia, toisinaan taas tieteellisiä näkemyseroja, joita ei kuitenkaan voi erottaa siitä, millainen yhteiskunnallinen tehtävä historiankirjoitukselle on kulloinkin annettu. Kansallinen historia ei ole ollut vain rajaamista, vaan se on täynnä jännitteitä siitä, mistä puhutaan ja mitä tarkoitetaan. Huomattakoon, että kansallinen historia ei suinkaan aina sano olevansa kansallista historiaa. Tässä kansallinen historia tarkoittaa nationalistisen historiankirjoituksen lisäksi metodologista nationalismia, joka tarkastelee historiaa kansallisessa kehyksessä – riippumatta siitä onko se julki lausuttu vai ei, ja onko se todellinen vai kuvitelu. Tarkastelemme ”toista historiaa” historiografisena ilmiönä emmekä esittele yksittäisiä tutkimuksia.

Minkä kansan historia?

Suomessa kansallinen historia muuttui jo varhain ”kansan” historiaksi, kun fennomaaninen historiankirjoitus löysi tavallisen kansan eli maalaisrahaan – tai ainakin itsenäiset talonpojat.⁴ Kansaa

jopa glorifioitiin ”Suomen” historian varsinaisena sisältönä. Gunnar Suolahti kuvasi fennomaanien rakastumista kansaan: ”Historiassa, runoudessa, sointuvan kielensä kauneudessa Suomen talonpoikainen kansa oli kuin Tuhkimo, kuninkaanpojan kallis morsian halvoissa ryysyissään”. Silti kyse ei ollut vain romantiikasta: ”Suomalaisen Suomen luominen ei voinut viedä muuhun kuin siihenastisen valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseen”, Suolahti luonnehti suurta ohjelmaa.⁵ Näin väestön enemmistö, kansa, nostettiin yhtäkkiä historian subjektiksi. Vallassa oleville tämä näytti aivan muulta – toiselta ja ennen kaikkea väärältä – historialta.

Kieliriidasta ja suomalaisen sivistyneistön jakautumisesta huolimatta lähes kaikki maan entiset asukkaat mahtuivat tuolloin Suomen historiaan, vaikka sankarit saattoivat vaihtaa paikkaa kirjoittajan näkökulman mukaan.⁶ Vaikka fennomaanisen historiankirjoituksen tärkein teoreettinen vaikutin oli Hegelin ja Snellmanin omaksuma ajatus kansallishengen aktualisoitumisesta, käytännön tutkimustyö oli varsin arkista ”todistuskappaleiden kokoamista” suuren ajatuksen tueksi, johon tavallaan kaikki kelpasi.

Ideologisen rekonstruktion ohella historiankirjoitukseen tuli pian muitakin syytykkeitä. Autonomiataistelu politisoi Suomen ”valtiohistorian” ennen kuin valtiota olikaan.⁷ Samaan aikaan niin

3. Miika Tervonen, Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Teoksessa Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman (toim.) *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. SKS 2014. Uudempaa ”etnistä historiaa” edustavat esim. Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen, *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. SKS 2005; Panu Pulma (toim.) *Suomen romanien historia*. SKS 2012; Veli-Pekka Lehtola, *Saamelaiset suomalaiset – kohtaamisia 1896–1953*. SKS 2012; Laura Ekholm, *Boundaries of an Urban Minority. The Helsinki Jewish Community from the End of Imperial Russia until the 1970s*. Helsingin yliopisto 2013.

4. Kansallinen historiankirjoituksen synnystä ks. Juhani Mylly, *Kansallinen projekti. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*. Kirja-Aurora 2002; Marja Jalava, Tiina Kinnunen & Irma Sulkunen (toim.) *Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*. SKS 2013; Irma Sulkunen, Marjaana Niemi & Sari Katajala-Peltomaa (toim.) *Usko, tiede ja historiankirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. SKS 2016; Max Engman, *National Conceptions of History in Finland*. Teoksessa Erik Lönnroth, Karl Molin & Ragnar Björk (toim.) *Conceptions of National History*. Walter de Gruyter 1994, 49–63. Vaikutteista laajemmin ks. Matti Klinge, *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys. Historiankirjoitus ja historiakulttuuri keisariaikana*. SKS 2010. Suomen historian narratologiasta ks. Mari Hatavara, *Composing Finnish National History*. Teoksessa Linda Kaljundi, Enekes Laanes & Ilona Pikkanen (toim.) *Novels, Histories, Novel Nations. Historical Fiction and Cultural Memory in Finland and Estonia*. SKS 2015, 79–97.

5. Gunnar Suolahti, *Nuori Yrjö Koskinen*. WSOY 1933, 16, 138.

6. Ilona Pikkanen, ”Rahvaan metelinen mielentila” ja Yrjö Koskinen Nuijasota osana kansallista kulttuurista muistia. Teoksessa Irma Sulkunen, Marjaana Niemi & Sari Katajala-Peltomaa (toim.) *Usko, tiede ja historiankirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. SKS 2016, 333–360; Katja-Maria Miettunen, Yrjö Koskinen ja Magnus Gottfried Schybergsonin historiateokset ja kielikiistan pitkä varjo. Teoksessa Irma Sulkunen, Marjaana Niemi & Sari Katajala-Peltomaa (toim.) *Usko, tiede ja historiankirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. SKS 2016, 361–396.

7. Mylly 2002; Osmo Jussila, *Suomen suuriruhtinaskunta 1898–1917*. WSOY 2004.

sanottu yhteiskunnallinen kysymys (*soziale Frage*) nousi pintaan, ja Suomeen levisi Saksasta kaksi tieteellistä ideaa: historiallinen kansantaloustiede ja kulttuurihistoria. Ympäristö alkoi vaatia historiantutkimukseltakin vastauksia ajan suuriin kysymyksiin luokasta, sukupuolesta, etnisyydestä ja kansalaisuudesta. Kun Suomeen vuonna 1884 perustettiin Kansantaloudellinen Yhdistys mallinaan saksalainen *Verein für Sozialpolitik*, mukana oli keskeisiä historian professoreita. Yhdistyksestä tuli suomalaisen yhteiskuntatutkimuksen tärkein foorumi vuosikymmeniksi ja se oli lähellä suomalaista puoluetta ja poliittista valtaa. Tärkeitä teoreettisia esikuvia olivat yhteiskunta- ja taloustieteen mannermaiset klassikot Gustav Schmoller, Adolf Wagner, Werner Sombart, Lujo Brentano ja Max Weber. Tällä oli pitkäaikainen vaikutus suomalaisen yhteiskuntatieteeseen ja historiantutkimukseen.⁸

Kansantaloudellisella Yhdistyksellä oli läheinen henkinen yhteys niihin nuorempiin historian-tutkijoihin, jotka samaan aikaan innostuivat Karl Lamprechtin kulttuurihistoriasta. Se oli mielenkiintoinen yhdistelmä ”kansan” (*Volk*) historiaa, jossa idealistiseen kulttuurinationalismiin yhdistyi arjen historia eli kansanomainen kulttuuri, kansantavat ja elinkeinot. Kansan lisäksi löydettiin uusi metodi: kollektiivihistoria työnsi sivuun vanhanaikaisen yksilöiden ja kruunupäiden historian. Kyseessä oli aito historiateoreettinen kiista, joka sai Saksassa nimen *Methodenstreit* ja johti Suomessa *Historiallisen Aikakauskirjan* perustamiseen vuonna 1903. ”Joko Ranke on tiedettä tai Lamprecht, tai päinvastoin, molemmat eivät ikinä sitä voi olla”, kirjoitettiin lehden ensimmäisessä numerossa.⁹

Riippumatta siitä, miten aitoja lamprechtilaisia suomalaiset tutkijat olivat, heille tärkeää oli ajatus, jossa elävä kansa, ei idea, oli historian subjekti ja kulttuuri oli historian kokonaisvaltainen

muoto. Kulttuuriin luettiin korkeakulttuurin sijaan nimenomaan talous- ja väestöhistoria sekä arkielämän muodot. *Historiallisessa Aikakauskirjassa* julkaistiin noin 20 artikkelia kollektivismista ja individualismista, materialismin puolesta ja sitä vastaan, kausaliteetista, evoluutiosta, sivilisaatiosta, mentaliteetista, typologiasta, psykologiasta, sosiologiasta, taloustieteestä ja tilastotieteestä sekä esiteltiin ulkomaista kirjallisuutta. Varsinkin toimittajien suosikit eli Lamprechtin työt ja uudet saksalaiset tutkimukset taloushistoriasta ja historianfilosofiasta esiteltiin tuoreeltaan. Samoin esiteltiin Arvid Grotenfeltin Leipzigiissä vuonna 1903 julkaistu tutkimus *Die Wertschätzung in der Geschichte*, jossa Lamprechtin teesejä vastustettiin.¹⁰

Muotoutumassa olevassa uudessa koulukunnassa historia ymmärrettiin *kulttuuria ja yhteiskuntaa* koskevana tutkimuksena, jossa ei vedetty selvää rajaa eri tieteenalojen välille. Keskeiset henkilöt olivat nykytermein monitieteisiä ja monesta tuli muun alan kuin historian professori. Kaikki heistä olivat yhteiskunnallisia keskustelijoita ja monet myöhemmin eri puolueiden poliitikkoja. Yhteistä heille oli kollektivistinen tutkimusote, systemaattinen ja synteisiä tavoitteleva analyysi. Kaikki olivat myös kansan ystäviä, joille nationalismi tarkoitti demokratiaa ja yhteiskunnallisia uudistuksia. Historialla ja politiikalla oli kytkös. Kun eräät kriitikot, kuten M. G. Schybergson, väittivät, että Lamprecht ja kollektiivinen metodi olivat tieteen kaapuun puettua politiikkaa, he olivat hivenen oikeassa.¹¹

Lamprechtin vaikutusta Suomessa on ollut tapana selittää sillä, että suomalaisten piti keksiä ”kansan” historia, koska heillä ei ollut omaa valtiollista historiaa. Näin selitettiin jo 1800-luvulla. Ehkä osuvampi selitys on, että kulttuurihistoria osui yhteen nationalismin poliittisen tilauksen ja uusien yhteiskunnallisten kysymysten kanssa

8. Leo Harmaja, *Kansantaloudellinen yhdistys 1884–1934*. Otava 1934; Risto Alapuro, Matti Alestalo & Elina Haavio-Mannila, *Suomalaisen sosiologian historia*. WSOY 1992, erit. Pekka Haatasen kirjoitus sosiaalishistoriasta; Pertti Haapala, *Kulturgeschichte i den finländska historieskrivningen*. Teoksessa Harald Gustafsson, Fredrik Persson, Charlotte Tornbjör & Anna Wallete (toim.) *Den dubbla blicken. Historia i de nordiska samhällena kring sekelskiftet 1900*. Sekel Bokförlag 2007, 51–62.

9. Ernst Neovius, Historiantutkimuksen olemuksesta. *Historiallinen Aikakauskirja (HAik)* 1904, 155. Toinen esikuva Lamprechtin ohella oli Paul Barth, *Die Philosophie der Geschichte als Soziologie* (Leipzig 1897).

10. *HAik* 1903–1907; Pirkko Leino-Kaukiainen, Historiallinen aikakauskirja 100 vuotta. *HAik* 1 (2003), 84–89.

11. Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaisen historiantutkimukseen*. SHS 1996, 51–61.

1900-luvun alussa. Norjassa tilanne oli samantapainen ja vasemmistovirittainen yhteiskuntahistoria sai siellä jopa vahvan institutionaalisen aseman.¹²

Kulttuurihistorian kannattajat halusivat muuttaa historiantutkimusta. Samasta syystä heitä vierastettiin siinä määrin, että virkariidat jakoivat kentän.¹³ Ensimmäinen polvi, erityisesti Gunnar Suolahti ja Väinö Voionmaa, kasvatti jo 1920-luvulla joukon merkittäviä seuraajia, kuten Heikki Waris, Esko Aaltonen ja Eino Jutikkala. Historiasta 1930- ja 1940-luvulla väitelleet Katri Laine, Sisko Vilkama ja Maija Rajainen olivat hekin olleet Suolahden oppilaita.¹⁴ Koulukunnan näyttävien ja keskeisten tulos on 1930-luvulla julkaistu neliosainen *Suomen kulttuurihistoria*. Teoksen suunnitteli Suolahti ja kirjoittajia siinä on parikymmentä. Nykykielellä nimi olisi ”sosiaalishistoria” tai ”yhteiskuntahistoria”, mikä termi oli tuolloinkin käytössä. Julkaisu ei ole varsinaisesti kriittistä historiaa ”alhaalta” eikä se ole unohdettujen historiaa. Se on kuitenkin uudenlaista historiaa, koko väestön ja yhteiskuntakokonaisuuden historiaa. Perinteinen tapahtuma- ja poliittinen historia puuttuvat ja valtiota ja politiikkaa käsitellään instituutioina. ”Historiallisen kehityksen voimat eivät ole löydettävissä kabinettien juonittelusta, hallitusten kirjeenvaihdosta ja valtiopäivien äänestyksistä, vaan ensi sijassa massoissa ilmenevistä valtavista ja lainalaisista muutoksista”, kirjoitti toimitussihteeri Eino Jutikkala vuonna 1934.¹⁵

Suomen kulttuurihistorian kirjoittajat uskoivat asiaansa: kirjassa on optimistinen (ja myös teleologinen) vire suomalaisen kulttuurin ja demokratian kehityksestä. Siinä korostetaan

yhteiskuntapolitiikan tärkeyttä, sosiaalista eheyttä ja integraatiota. Sävy on kansallismielinen, mutta ei aggressiivinen eikä autoritaarinen. Vaikka kulttuurihistoria oli toista historiaa, jopa unohdetun kansan historiaa, se edusti uuden valtion identiteettiä, eivätkä tutkijat kirjoittaneet itseään yhteiskunnan marginaaliin vaan sen johdopaikoille. Lamprechtin perinnöstä ei kuitenkaan tullut historiankirjoituksen valtavirtaa vaan perinteisempi tapahtumahistoria – erityisesti suuret tapaukset – ja kansalliset saavutukset hallitsivat kenttää ja julkisuutta.¹⁶

Kuka kirjoittaa kansan historian?

Historiankirjoitus oli oppineiden miesten laji pitkälle yli toisen maailmansodan.¹⁷ Suomeen ei syntynyt mainittavasti muiden kirjoittamaa vastahistoriaa, joka kertoisi ”toisen” totuuden.¹⁸ Ruotsinkielinen tutkimus oli Suomen historian rinnakkaisversio ilman fennomaanista sanomaa.¹⁹ Mutta jotakin uutta tapahtui: etenkin naisasialiike ja työväenliike alkoivat osallistua historiakeskusteluun ja perustelivat sillä omia kantojaan. Naisasialiikkeessä oli jo 1890-luvulla useita aktiivisia toimijoita, jotka tuottivat omaa kertomustaan naisen aseman historiasta. Heidän katseensa ulottui myös kansallisten rajojen ulkopuolelle. Lucina Hagman muun muassa kirjoitti elämäkerran ruotsalaisesta Fredrika Bremeristä, ja Alexandra Gripenberg julkaisi 1890-luvulla kolmiosaisen kuvauksen naisasian historiasta eri maissa. Neli-osaiseksi laajennettu suomennos ilmestyi seuraavalla vuosikymmenellä. Kuten *Oma pöytä* -teoksen toimittajat toteavat, Gripenbergin työ oli merkittävä saavutus, koska hän järjesti ja julkaisi

12. Aronsson et al. 2008; Marja Jalava, National, international or transnational? Works and networks of the early Nordic historians of society. Teoksessa Pertti Haapala, Marja Jalava & Simon Larsson (toim.) *Making Nordic Historiography. Connections, Tensions and Methodology, 1850–1970*. Berghahn 2017, 101–128.

13. Ahtiainen & Tervonen 1996, 57–61.

14. Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén & Saara Tuomaala, Naiset historiankirjoittajina. Akateeminen marginaali ja uuden tiedon tuottaminen. Teoksessa Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén & Saara Tuomaala (toim.) *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. SKS 2005, 31.

15. Sit. Ahtiainen & Tervonen 1996, 95.

16. Päiviö Tommila, *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*. WSOY 1989, 177–198.

17. Mervi Kaarninen, Loneliness. Being a Woman in the Nordic Community of Historians. Teoksessa Pertti Haapala, Marja Jalava & Simon Larsson (toim.) *Making Nordic Historiography. Connections, Tensions and Methodology, 1850–1970*. Berghahn 2017, 256–285.

18. Vrt. esim. Howard Zinn, *A People's History of the United States*. Harper Collins 1980, joka kertoo ohjelmallisesti kansallisesta historiasta tipahtaneiden eli ”toisten” tarinaa.

19. Engman 1990; Miettunen 2016.

mittavan aineistonsa yksin, kun vastaavia teoksia yleensä laadittiin useiden kirjoittajien voimin. Naisten historian kirjoittaminen pysyi kuitenkin akateemisen maailman ulkopuolella 1930-luvulle asti, jolloin Katri Laine ja Sisko Vilkama väittelivät naisten ja tyttöjen koulutuksesta ja myös Maija Rajaisen väitöskirjassa sukupuoli oli osa kouluhistoriaa.²⁰ Naisten oikeus koulutukseen kuului naisasialiikkeen keskeisiin tavoitteisiin ja siitä tuli ensimmäinen aihepiiri, joka vähitellen löysi tiensä akateemiseen historiankirjoitukseen.

Historiantutkijoista Väinö Voionmaa kirjoitti kapitalismikriittistä historiaa, mutta pysyi akateemisen tradition sisällä.²¹ Työväenliikkeen oma historiankirjoitus alkoi 1920-luvulla yhdistyshistoriikkeista ja sisällissodan muistamisesta ja selittämisestä.²² Nämä jäivät oman väen historiaksi ja legitiimiä toista historiaa työväestön kokemuksesta alkoi tulla vasta 1900-luvun jälkipuolella, kun sitä alkoivat kirjoittaa myös akateemiset tutkijat. Mielenkiintoinen poikkeus on intellektuelli Raoul Palmgrenin *Suuri linja* (1948), jossa hän esitti työväenliikkeen Snellmanin kansallisen linjan jatkajana. Suomalaisen työväenliikkeen juuret olivatkin toki paljolti fennomaniassa, mutta Palmgrenin linjaus kuvastaa, miten vasemmisto kaikkien kokemusten jälkeen edelleen liitti työväenliikkeen ”suomalaisuuden” historiaan – joka samalla sai edustaa laajempaa eurooppalaista demokratian ja vapauden aatetta.²³

Lähellä kulttuurihistorian ajatuksia olivat 1920-luvulla virkistyneet ja siitä lähtien jatkuneet

paikallishistorian ja sukuhistorian perinteet. Kumpaakin pidettiin arvokkaana, koska ne miellettiin *tavallisten ihmisten omaksi historiaksi*. Vahvat genealogiset ansiot olivat jopa tuoneet rouva Jully Ramsaylle Suomen Historiallisen Seuran tutkijajäsenyyden vuonna 1915.²⁴ Samalla paikallishistoria loi pohjan, jolle koko kansan yhteisen historian oli tarkoitus rakentua. Samasta syystä paikallishistorioiden kirjoittaminen alkoi ammatillistua 1930-luvulta lähtien ja toisen maailmansodan jälkeen niiden kirjoittaminen yleistyi entisestään. Paikallinen historia onkin Suomessa merkityksellinen sekä tutkimusperinteenä että historiallisen ymmärryksen osana. Muutamissa maissa, kuten Norjassa ja Englannissa, on samankaltaista perinnettä, kun taas esimerkiksi Ruotsissa paikallishistoria ei ole saavuttanut vakiintunutta jalansijaa historiankirjoituksen kentässä.²⁵ Suomalaista ja norjalaista historiankirjoitusta yhdistivät samanlaiset institutionaaliset puitteet, joissa varta vasten perustettu paikallishistoriallinen toimisto ohjasi tutkijoita ja paikallishistorioita kirjoittivat lähinnä ammattitutkijat. Samalla paikallishistorian tutkimus saavutti arvostusta akateemisessa maailmassa: sen kirjoittamista tuli tieteellinen ansio ja nuorille tutkijoille tärkeä meritoitumisen muoto.²⁶

Paikallisen historian kirjoittamisesta ei tullut kuitenkaan kansallisen historiankirjoituksen haastajaa tai vaihtoehtoa. Sen sijaan paikallishistorioille luotu kaava oli hyvin kansallinen. Se pyrki samanlaisiin, vertailukelpoisiin kuvauksiin maan

20. Mervi Kaarina & Pirjo Markkola, Naishistoria murrosiässä. *HAik* 1 (1992), 37–42; Katainen et al. 2005, 37; Minna Hagner, Naisasian tarkoitus on ihmiskunnan sopusointuinen kehitys. Porvarillisen naisliikkeen tuottamat kertomukset naisten historiasta. Teoksessa Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén & Saara Tuomaala (toim.) *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. SKS 2005; Tiina Kinnunen, Historia ”herätyksenä naisasian suurempaan harrastukseen”. Alexandra Gripenberg Suomen naisten menneisyyden tulkkinä. Teoksessa Marja Jalava, Tiina Kinnunen & Irma Sulkunen (toim.) *Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*. SKS 2013; Naisasialiikkeen historiankirjoitusta esim. Lucina Hagman, *Fredrika Bremer. Kuvaus vuosisatamme alkupuolelta*. Söderströms 1886; Alexandra Gripenberg, *Reformarbetet till förbättrande af kvinnans ställning* 1–3. Helsingfors 1893–1903. Suomeksi *Naisasian kehitys eri maissa* I–IV. Otava 1905–1909.

21. Erityisesti Väinö Voionmaa, *Tampereen kaupungin historia* 1–3. Tampere 1903–1907. G. Schmollerin kirjan *Luokkataltelut ennen ja nyt* (Soziale Frage 5) julkaisi vuonna 1920 Edistyspuolue.

22. Ulla-Maija Peltonen, *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. SKS 2003.

23. Raoul Palmgren, *Suuri linja. Arwidsonista vallankumouksellisiin sosialisteihin*. 2. painos. Kansankulttuuri OY 1976.

24. Kaarina 2017, 270.

25. Panu Pulma, Paikallishistoria, professionalismismi ja pohjoismainen historiakulttuuri. Teoksessa Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen & Kari Teräs (toim.) *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*. Vastapaino 2010; Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman, Yhteisöä purkamassa. Teoksessa Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman (toim.) *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. SKS 2014.

26. Ahtiainen, Tervonen & Teräs 2010; Nils Erik Villstrand, Det lokala uppdraget. Om lokalhistoria i evalueringen av norsk historieforskning. *Heimen* 2011, 107–114.

eri osista. Tavoitteena oli kirjoittaa koko Suomen historia uudelleen: siis saavuttaa uusi ja parempi kansallinen kertomus, jossa laajojen aineistojen avulla voitaisiin tuottaa entistä täydellisempi kansallinen historia, jossa kaikki ovat mukana. Paikallisesta tuli kansallista ja kansallisesta paikallista. Samalla yleinen paikallistettiin: Tampereella ulkomaalaisen tehtaanomistajan von Nottbeckin uusbarokki-tyylinen palatsi muutettiin Hämeen museoksi ja palatsin isoon kulmahuoneeseen rakennettiin savupirtti kertomaan kansan todellisesta historiasta.

Sotien käänne

Kaikkialla Euroopassa toinen maailmasota ja sen lopputulos muuttivat historiankirjoitusta. Suomessa päätelmä oli, että historiankirjoitusta olisi syytä tarkistaa uusien poliittisten olojen mukaisesti. Uudet luotettavat miehet kirjoittivat *Suomen historian käsikirjan*. Sanotaan että Paasikivi itse varmisti teoksen ”realismin”.²⁷ Nyt lukien on vaikea tavoittaa teoksen innovatiivisuutta, vaikka Jalmari Jaakkolan ja kumppaneiden visiot Suomen suuresta menneisyydestä olivat hävinneet ja muun muassa vapaussodasta puhuttiin pienemmällä suulla. Päätoimittaja Arvi Korhonen linjasi: ”Väheksymättä suinkaan kulttuurihistoriallisen kehityksen merkitystä on kuitenkin syytä katsoa, että Suomen kansan vaiheissa on valtiollista kehitystä pidettävä yleisen kehityksen edellytyksenä ja keskuksena”.²⁸ Yliopiston kurssivaatimuksista poistettiin Ernst Bernheimin teos *Lehrbuch der historischen Methode* (1889). Oli varmaan aikakin, mutta tämä oli teos, jonka mukaan ”historia on tiede, joka tutkii ihmisen kehitystä sosiaalisenä olentona”. Samalla loppui muikin saksalainen vai-

kutus Suomen tieteessä. Lamprecht ja kumppanit saivat edustaa 1800-luvun ideologista, siis epätieteellistä ja maailmankatsomuksellista historiaa – samalla tavoin kuin vasemmistolaisuus Pentti Renvallin luokituksessa.²⁹

Käsikirjan varsinainen teoreettinen oivallus oli, että mikään teoria ei kuulu oikeaan historiankirjoitukseen. Tästä tuli uudistuneen historian tutkimuksen ohjenuora, joka otettiin tosissaan.³⁰ Uudeksi ideaaliksi tuli Pentti Renvallin ”tieteellisesti objektiivinen” empirismi, joka veti selvän rajan kollektiiviseen ja systemaattiseen yhteiskuntatieteeseen. Rajan korostaminen jatkui 1980-luvulle asti. Kun muualla, Yhdysvalloissa, Euroopassa ja muissa Pohjoismaissa yhteiskuntatiede alkoi 1960-luvulla tunkeutua historian kentälle, Suomessa siltä säästettiin – hyvässä ja pahassa. Tämä tarkoitti myös sitä, että uusia tutkimusavauksia ei syntynyt, vaan paikattiin aukkoja, ja keskityttiin kiistakysymyksiin, joihin etsittiin uutta evidenssiä. Historiateoreettinen keskustelu hävisi. Tai tarkemmin sanoen: suomalaisia edusti pohjoismaisissa keskusteluissa Pentti Renvall, joka sinnikkäästi torjui analyttisen historianfilosofian ja yhteiskuntatieteiden tarjoukset, kun ne muualla saivat suuren suosion ja alkoivat edustaa ”uutta” historiaa.³¹ Georg Henrik von Wrightin historianfilosofiset työt tunnettiin maailmalla ja niitä suomennettiin, mutta suomalainen historian tutkimus sivuutti ne. Keskustelua avattiin monta kertaa sekä pohjoismaisessa metodikonferenssissa että suomalaisten sosiologien kanssa, mutta se lopahti pian.³²

Jotakin kuitenkin liikahti. Vuonna 1971 *Historiallisessa Aikakauskirjassa* käytiin keskustelu ”toisesta historiasta”, jonka aloittivat Antero Heikki-

27. Ahtiainen & Tervonen (ja Ilkka Herlin) 1996, 84–130; Arvi Korhonen (toim.) *Suomen historian käsikirja I–II*. WSOY 1949.

28. Korhonen 1949, esipuhe.

29. Pentti Renvall, Maailmankatsomuksellis-ideologinen historiankirjoitus. Teoksessa *Historiankirjoitus*. Historian Aitta XII, Historian Ystävien Liitto 1953, 89–121.

30. Ahtiainen & Tervonen 1996, 126–130. Aikalaisuustoja tästä esim. Pentti Virrankoski, Tannerin seminaari. *HAik* 1 (1991), 99–108; Jussi T. Lappalainen, *Haluatko historian tutkijaksi?* SKS 2002, 55–56.

31. Peter Edelberg, Trans-Nordic neo-empiricism in a European setting – or, why did Foucault leave Uppsala? Teoksessa Pertti Haapala, Marja Jalava & Simon Larsson (toim.) *Making Nordic Historiography. Connections, Tensions and Methodology, 1850–1970*. Berghahn 2017, 286–309.

32. Ilkka Niiniluoto, Historia tiedeyhteisössä. *HAik* 1 (2003), 25–31. Samoin kävi toiselle akateemikolle, sosiologi Erik Allardtille. Ks. Erik Allardt, Historian ja sosiologian suhde. *HAik* 3 (1966), 198–210. Laajemmin ks. Pekka Ahtiainen, Teuvo Rätty, John Strömberg & Jukka Tervonen (toim.) *Historia, sosiologia ja Suomi. Yhteiskuntatutkimus itseyttämyksen jäljillä*. Hanki ja jää 1994 (erit. Antti Saloniemen ja Pauli Kettusen kirjoitukset). Metodikonferensseista ks. Mervi Kaarninen, Kansainväliset yhteydet. Teoksessa *Suomen Historiallisen Seuran historia*, käsikirjoitus, ilmestyy 2018.

nen ja Heikki Ylikangas. Ensimmäinen historia tarkoitti heille perinteistä singularismia ja toinen toistuvien ilmiöiden havaitsemista ja tutkimista. Jälkimmäinen oli yhteiskunnallisesti orientoitunut ja yleistyksiä tuottavaa tutkimusta ja he korostivat, että tämän asenteen olisi hyvä lähteä tutkijoista itsestään.³³ Pentti Renvallin mukaan kritiikki oli vanhaa tuttua ja ”näyttää siltä kuin nykyään olisi yleistymässä historian käsittäminen jollakin tavoin asian vierestä”, millä hän tarkoitti mallin ottamista luonnontieteistä ja tilastotieteestä.³⁴ Eino Jutikkala oli paljon sovitteluvampi, vaikka olikin tiukasti sillä kannalla, että historian tutkijan ei pidä olla ”valtioshamaani”.³⁵ Nuoret kollegat Jorma Kalela ja Seppo Hentilä puolustivat yhteiskuntaan osallistuvaa historiantutkimusta, mutta pitivät esitettyä jakoa kahteen harhaanjohtavana.³⁶ Keskustelu toisesta historiasta päättyi sen aloittajien kommenttiin: ”Humanismille ei liene vahingoksi, jos sen piiriin saadaan toisenlainenkin tutkimusote entisen rinnalle. Ainahan kaksi yhden voittaa!”³⁷ Erilaiset ajatukset eivät toki kadonneet, mutta julkinen historiakeskustelu keskittyi kansakunnan kohtalonkysymyksiin ja metodikeskustelu koettiin jopa kansallisen historian kyseenalaistamisena.³⁸ Kalela pyrki omassa metodikirjassaan vuonna 1972 systematisoimaan historiantutkimusta, mutta ei saanut tuolloin laajempaa vastakaikua.³⁹

Näyttävien esimerkki toisesta historiasta oli käyty jo kymmenen vuotta aikaisemmin, kun Väinö Linnan romaaneista kiisteltiin kirjailijan, kriitikoiden ja historian professoreiden kesken.⁴⁰ Kysymys ei ollut romaaneista vaan siitä oliko historia kirjoitettu oikein vai väärin. Kirjailija astui ikävästi tutkijoiden tontille, kirjoitti toista, ”piilotettua” historiaa ja näytti voittavan julkisuudessa. Kiivas sanasota muuttui rauhaksi jo 1960-luvulla, kun torpparikysymystä, työväenliikettä, vuosia 1917 ja 1918 sekä toista maailmansotaa koskeva tutkimus lisääntyi nopeasti ja myös muuttui. Asia ei mennyt kuitenkaan aivan niin, että tutkijat olisivat seuranneet Linnaa, kuten Linnan juhla kirjassa (1980) vielä kerrottiin. Pikemminkin tutkimuksen kuva kansakunnan kohtalonhetkistä monipuolistui niin paljon, että Linnan ”toinen” historia ei enää näyttänyt niin toiselta.⁴¹ Tämä oli kuitenkin ensimmäinen kerta, kun akateeminen historiankirjoitus haastettiin tavalla, jolla oli merkitystä tutkimukselle. Yksi seuraus oli se, että valtio rahoitti laajan tutkimushankkeen *Punaisen Suomen historia* – ja sen jälkeen monta muutakin eli alkoi harjoittaa historiapolitiikkaa.⁴² Joka tapauksessa se, että romaaneja luettiin historiana, kuten Topeliusta aikanaan, lavensi kuvaa menneestä ja hetkittäin kaunokirjallisuus todella edusti toista historiaa ja vaikutti myös uuteen tutkijapolveen.⁴³

33. *HAik* 1 (1971), 53–59. Heikkinen ja Ylikangas ovat kirjoittaneet myöhemmin paljonkin samasta asiasta, esim. Antero Heikkinen, *Menneisyyttä rakentamassa*. Yliopistopaino 1996; Heikki Ylikangas, *Mennyt meissä*. WSOY 1990.

34. *HAik* 2 (1971), 161. Kirjoitus sisältää varsinkin laskemisen kritiikkiä ja korostaa ”ihmisen” ymmärtämistä.

35. *HAik* 2 (1971), 166. Esimerkkinä Jutikkalalla oli (entisen oppilaansa) Viljo Rasilan torpparitutkimus, jonka tukemista olikin toivottu ylemmältä taholta, mutta joka on esimerkki yhteiskunnalle tärkeästä tiedosta, vaikka ilmiöt selitetäänkin sen ainutkertaisissa puitteissa.

36. *HAik* 2 (1971), 166–172 (Jorma Kalela); *HAik* 3 (1971), 274–287 (Toivo J. Paloposki, Kari Selén, Seppo Hentilä, Jussi Turtola, Pirkko Rommi).

37. *HAik* 4 (1971), 361.

38. Keskustelua käytiin toki historian laitoksilla ja niiden ”harmaissa sarjoissa”, ks. esim. Historiallisen yhdistyksen julkaisut ja Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja (toim. Kari Immonen) 4 (1978) ja 5 (1979), joissa kirjoittivat mm. Osmo Jussila, Matti Viikari, Heikki Ylikangas, Matti Sarmela, Antti Eskola ja Risto Sänkiaho.

39. Jorma Kalela, *Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman ajan historian tutkijoille*. Gaudeamus 1972.

40. Pertti Haapala, Väinö Linnan historiasota. *HAik* 1 (2001), 25–34; Yrjö Varpio, *Väinö Linnan elämä*. WSOY 2006, 502–509 ja passim.

41. Yrjö Varpio (toim.) *Väinö Linna. Toisen tasavallan kirjailija*. WSOY 1980. Linna sai nyt kehuja paitsi presidentti Kekkoselta myös historiantutkijoilta Juhani Paasivirta ja Matti Klinge.

42. Kaikki valtiolliset hankkeet (Itsenäistymisen vuodet 1917–1920; Suomen sotaturmat 1914–1922; Suomi, sotavangit ja ihmisluvutukset 1939–1955) toteutettiin akateemisina projekteina, eikä lopputulos ollut hallituksen ohjaamaa politisoitua historiaa.

43. Pauli Manninen, Kansalliset kriisit historiantutkimuksessa ja kirjallisuudessa – sekä tuntematon Väinö Linna. Teoksessa Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*.

Toinen kahakka, joka sai paljon julkisuutta, vaikka oli akateemisen maailman sisäinen, koski Heikki Ylikankaan teosta *Nuijasota*, jossa hän palasi Yrjö Koskisen niin sanottuun luokkataisteluselytykseen. Se koettiin tai nähtiin kansallisen historian halventamisena, koska Ylikangas kiisti toimijoiden kansalliset motiivit.⁴⁴ Tekijän mielestä arvostelu taas heijasti vanhanaikaista nationalismia. Ylikangas julkaisi sittemmin muitakin tutkimuksia, joissa kansan syvien rivien materialistisiin motiiveihin nojaava tulkinta haastoi herrojen totuuden.⁴⁵

Toisten historia

Kansainvälisessä historiankirjoituksessa 1960-luvun trendiä edustivat ”uudet historiat”. Se tarkoitti paitsi uusia tulkintoja (revisionistinen historia) myös ja nimenomaan toisten historiaa eli aikaisemmin unohdettujen, piilotettujen tai väheksytyjen historiaa. Tämä koski tyypillisesti kaikkia vähemmistöjä ja yhtä enemmistöä eli naisia. Taustalla oli yhteiskuntien muuttuminen ja vahvana ponttimena tasa-arvolikkeiden nousu. Tunnetuin ja tärkein oli naishistorian alku. Yhdysvalloissa sen rinnalla vaikutti myös etninen historia, Euroopassa puolestaan työväestön ja arjen historia. Näiden ympärille syntyi uusi sosiaalishistoria tai ”history from below”, joka haastoi valta historian poliittisesti ja tieteellisesti. Jälkimmäi-

sessä olivat keskeisiä yhteiskuntatieteistä, antropologiasta ja kulttuurintutkimuksesta lainatut vaikutteet ja käsitteet.⁴⁶

Uuden sosiaalishistorian, sen alalajien ja naishistorian eli sittemmin sukupuolihistorian aika alkoi Suomessa 1970-luvulla, ja ne vahvistuivat vuosittu- hannon loppua kohti tultaessa. Tämä näkyi varsinkin uusien väitöskirjojen aiheissa, joissa sosiaalishistoria ja sittemmin kulttuurihistoria hallitsivat.⁴⁷ Kasvu oli nyt mahdollista siksikin, että Suomen Akatemian projektirahoitus lisääntyi nopeasti ja isoille tutkimushankkeille isoine aineistoinen oli aivan toisenlaiset edellytykset kuin aikaisemmin.⁴⁸ Tästä seurannut tutkimustyön kollektiivisuus oli sekin uutta ja myös kritisoitua. Kentälle tuli paljon tutkimusta, joka katsoi olevansa uudenlaista tutkimusta. Tämä on dokumentoitunut hyvin teokseen *Historia nyt* (1990), jossa kantavana teemana on perinteisen objektivismin metodologinen kritiikki. Tilalle tarjottiin teoriaa ja yhteiskunnallista relevanssia. Vauhtia oli otettu paitsi ulkomaisista keskusteluista myös esimerkiksi pohjoismaisista metodi- ja naishistoriakonferensseista, joissa uusi polvi kokoontui.⁴⁹ Kotimaassa uusi suunta näkyi ainakin Taloushistoriallisessa yhdistyksessä, Historiallisessa yhdistyksessä ja Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seurassa.

Toista ja toisten historiaa tutkittiin ja kirjoitettiin valitsemalla kohteeksi etupäässä ihmiset ja

WSOY 1990, 316–335. Ks. myös Antti Arnkill & Olli Sinivaara (toim.) *Kirjoituksia Väinö Linnasta*. Teos 2006. Linnan suhde historiantutkimukseen ilmenee hyvin hänen omista kirjoituksistaan: Väinö Linna, *Esseitä. Kootut teokset* VI. WSOY 2000.

44. *HAik* 1–3 (1978) (erit. Erkki Lehtinen, Nuijasodan konnat ja sankarit; Heikki Ylikangas, Nuijasota anakronistisen nationalismin peruutuspeilissä); *HAik* 3 (1980) (erit. Yrjö Kaukiainen, Nuijasodan sääärit ja projektiot; Heikki Ylikangas, Talonpoikaiskeskustelun toinen kierros).

45. Erityisesti *Murtuva säätyvalta* (1984), *Käännekohtat Suomen historiassa* (1986) ja *Tie Tampereelle* (1993). Ylikankaan voisi aiheidensa perusteella liittää ns. uuden sosiaalishistorian nousuun (ks. myöh.), mutta oikeampaa on sanoa, että hän on oma traditionsa. Ks. Ylikangas, *Mitä on historia ja millaista sen tutkiminen*. Arthouse 2015; Heikki Mikkeli, *Käännekohta Heikki Ylikankaan historiankirjoituksessa? Historiallisen yhdistyksen julkaisuja* N:o 4. Historiallinen yhdistys 1988, 22–33.

46. Omakohtaisia analyysejä tästä ovat esim. Eric Hobsbawm, *On History*. Abacus 2013; William H. Sewell Jr., *Logics of History. Social Theory and Social Transformation*. Chicago University Press 2005; Lynn Hunt, *Writing History in the Global Era*. W.W. Norton 2014.

47. Tilastot ovat osin ristiriitaisia riippuen siitä mitä aineistoa käytetään ja miten tutkimusala määritellään. Ks. Ahtiainen & Tervonen 1996, liite; Sini Kangas, Marjatta Hietala & Heikki Ylikangas (toim.) *Historia eilen ja tänään. Historian ja arkeologian suunnat Suomessa 1908–2008*. Suomen tiedeseura 2009. Juuri sosiaali- ja kulttuurihistoria ovat selvästi päällekkäisiä. Ks. esim. Anne Ollila, Kulttuurihistorian houkutus. *HAik* 1 (2003), 42–52.

48. Kari Immonen, Mahdollisuuksien ja rajojen maailma – historiantutkimus ja Suomen Akatemia. Teoksessa Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. WSOY 1990, 343–374. Esimerkkejä historian projekteista: Pertti Haapala & Pirjo Markkola, Socialhistoriska projekt i Tammerfors. *Historisk Tidskrift för Finland* 3 (1991), 421–428; Pirjo Markkola, Huslig ekonomi och kön i Finland på 1900-talet – en del av Finlands kvinnohistoria. *Historisk Tidskrift för Finland* 3 (1991), 429–437.

49. Kaarninen 2018 (SHS:n historia).

ilmiöt, joita oli tutkittu suhteellisen vähän: työväestö, maalaisköyhät, naiset, perheet, lapset, nälkävuodet, sisällissota, demografia, toimeentulo. Tai tutkittiin ”yhteiskunnan syviä pohjavirtoja”⁵⁰ eli asioita, jotka eivät näy tavanomaisessa tapahtumahistoriassa, koska historian tekijät eivät ole näkyviä yksilöitä. Tässä mielessä ”historiaa alhaalta” on oikea nimitys. Nopeasti löydettiin myös ulkomaiset esikuvat, koska samaa tehtiin muuallakin, erityisesti Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Saksassa.⁵¹

Suomessa oli vanhaa sosiaalhistorian tutkimusperinnettä, tai ainakin joukko tunnettuja tutkimuksia, joille uusi sosiaalhistoria alkoi rakentaa.⁵² Tosin sanaa uusi ei käytetty ja tutkimustapa oli melko perinteinen. Enemmänkin kysymys oli tutkimuskohteesta, joka oli ”sosiaalhistoriallinen”, jos kohteena oli maatalous, teollisuus, työväestö, elinolot tai yhteiskunnalliset ongelmat. Viljo Rasilan vuonna 1960 julkaistun väitöskirjan alaotsikko oli ”yhteiskuntahistoriallinen tutkimus” ja aiheena torpparikysymyksen synty. Tässä jatkettiin vanhan koulun työtä, kuten tekivät myös esimerkiksi Hannu Soikkanen, Arvo Soinin, Kaarlo Wirilander ja Eino Jutikkala itse. Uusvanhaa oli sekin, että tekijät eivät pelänneet numeroita. Rasila julkaisi vuonna 1968 tilastollisen tutkimuksen *Kansalaisodan sosiaalinen tausta* ja myöhemmin tilastollisen oppikirjan. Samaan aikaan taloushistoria alkoi kansainvälisen mallin mukaan siirtyä aikasarjojen tutkimiseen. Sosiaalhistoria sai osin institutionaaliset puitteet, kun Helsingin yliopistoon perustettiin sosiaalhistorian professuuri vuonna 1976 ja talous- ja sosiaalhistorian laitos. Tampereen yliopisto nimesi sosiaalhistorian painoalukseen.

Tärkeänä siteenä alan tutkijoille oli Taloushistoriallisen yhdistyksen aktiivinen toiminta, joka oli tavallaan myöhemmän historian valtakunnallisen tutkijakoulun edeltäjä.⁵³

1980-luvulla alettiin puhua uudesta sosiaalhistoriasta, joka muualla tarkoitti usein vähemmistöjen historiaa eli sillä oli myös poliittinen tilaus. Monet keskeiset nimet olivat tunnettuja vasemmistolaisia, kuten E. P. Thompson, Eric Hobsbawm, Lawrence Stone, Eugene Genovese, Howard Zinn ja Elizabeth Fox-Genovese. Ranskalaisessa ja saksalaisessa tutkimuksessa poliittinen leima ei ollut yhtä selvä. Suomessa uusi sosiaalhistoria jatkui vanhojen yhteiskunnallisten kysymysten parissa, mutta kattoi laajemminkin väestö- ja perhehistorian, lasten historian, elinolot ja talouskehityksen. Se oli lähinnä suomalaisen yhteiskunnan rakennehistoriaa, jossa kysymyksiä haettiin kyllä Marxilta, mutta vastauksia muualta.⁵⁴ Uutta oli joka tapauksessa suhde yhteiskuntatieteisiin, erityisesti historialliseen sosiologiaan ja sittemmin naistutkimukseen. Laajenevaa tutkimusta yhdisti ”[...] ajatus, että sosiaalhistoria on *yhteiskunnan* historiaa. Se [taas] näyttäisi edellyttävän vastausta kysymykseen mitä yhteiskunta on, mutta juuri tähän kysymykseen sosiaalhistorian tutkija yrittää vastata historiallisella aineistollaan”.⁵⁵ Totta tai ei, tämä oli termin *yhteiskuntahistoria* toinen tuleminen – sen vastikään julistetun kuoleman jälkeen.⁵⁶ Vuonna 1988 yhteiskuntahistoria edellä mainittuine teemoineen pääsi valtion humanistisen toimikunnan painopistelistalle.⁵⁷ Samana vuonna Historiallinen yhdistys laittoi julkaisunsa alaotsikoksi *Yhteiskuntahistorian vuosikirja*. Esipuheen mukaan tällä ”koko-

50. Heikki Ylikankaan määritelmä.

51. Yhteenveto tuon ajan kotimaisesta tutkimuksesta ja sen malleista: Pertti Haapala, *Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen*. SHS 1989.

52. Risto Alapuro et al. (toim.) *Suomalaisen sosiologian historia*. WSOY 1992 (erit. Pekka Haataasen kirjoitus ”Sosiaalistoria”).

53. Lähemmin ks. Pertti Haapala, Talous- ja sosiaalhistorian tutkimus Suomessa 1900-luvulla. Teoksessa Sini Kangas, Marjatta Hietala & Heikki Ylikangas (toim.) *Historia eilen ja tänään. Historian ja arkeologian suunnat Suomessa 1908–2008*. Suomen tiedeseura 2009, 70–82.

54. Risto Alapuro, Historiallisia vertailuja. Teoksessa Risto Alapuro & Ilkka Arminen (toim.) *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. WSOY 2004, 62. Jutikkala määritteli sosiaalhistorian joukkoilmiöiden ja erityisesti sosiaalisten ryhmien historiaksi, siis tavallaan luokkien historiaksi. Eino Jutikkala, *Sosiaalhistoria*. Teoksessa *Yhteiskuntatieteiden käsikirja*. Otava 1964.

55. Haapala 1989, 15.

56. Ahtiainen & Tervonen 1990, 20, 30–32.

57. Immonen 1990, 352.

naisvaltaisella” tutkimusotteella oli neljä juurta: englantilainen ja saksalainen uusi sosiaalhistoria, historiallinen sosiologia ja naistutkimus.⁵⁸

Kiinnostus naishistoriaa kohtaan ei Suomessa syntynyt kotikutoisesti. Panu Pulma on luonnehtinut suomalaista naishistorian tutkimusta ilmiöksi, joka lähti liikkeelle sekä alhaalta että ylhäältä. ”Alhaalta” viittasi talous- ja sosiaalhistorian ja yhteiskuntatieteiden kenttään, ”ylhäältä” puolestaan jo aiemmin meritointuneisiin historian-tutkijoihin.⁵⁹ Oli kyse kummasta suunnasta hyvänsä, ideoita ja keskusteluyhteyksiä tarjosivat kansainvälinen tutkimuskirjallisuus ja konferenssit, joista erityisesti pohjoismaiset kokoukset olivat alkuvaiheessa ratkaisevan tärkeitä. Kun vuoden 1977 pohjoismaisen historioitsijakokouksen teemaksi valittiin naiset työelämässä 1850–1914, Suomen raportin naisten teollisuustyöstä laativat taloushistorioitsijat Riitta Hjerppe ja Per Schybergson. Naisten työ, järjestäytyminen, äänioikeus ja yleisemmin naisen asema olivat Suomessa ensimmäisiä teemoja, joihin naishistoriasta innoituksensa saaneet tutkijat tarttuivat. Uskonto, seksuaalisuus ja maskuliinisuus vakiintuivat vasta myöhemmin sukupuolihistorian tutkimuskentälle. Jo 1980-luvulla Päivi Setälä toimi aloitteellisesti tutkimushankkeiden ja humanistisen naistutkimuksen käynnistäjänä. Irma Sulkusen retki naishistoriaan alkoi 1970-luvun kansanliiketutkimuksesta ja suuntasi kohti uuden vuosituhannen biografista käännettä.⁶⁰ Perhehistoria, joka vahvistui 1990-luvun alkupuolella, linkittyi naishistoriaan, mutta ei palautunut siihen. Erityisesti 2010-luvulla perhehistoria on kokenut uuden nousun, jossa sukupuolihistoriasta välineitä hankkineet nuoret tutkijat ovat tarttuneet uudestaan perheinstituutioon ja käytäntöihin.⁶¹

Naishistorian painotus työhön ja arkeen sai Joan W. Scottin pohtimaan jo 1980-luvulla sen suhdetta sosiaalihistoriaan. Sosiaalhistoria tarjosi monitieteisiä menetelmiä ja auttoi käsitteellistämään perheeseen, syntyvyyteen ja seksuaalisuuteen liittyviä ilmiöitä, mutta ennen kaikkea se kyseenalaisti poliittisen historian narratiivin, jossa ”valkoiset miehet tekevät historiaa”. Scott – ja hänen jälkeensä lukuisat nais- ja sukupuolihistorian tutkijat – kiinnitti kuitenkin huomion sosiaalihistoriallisen näkökulman rajoituksiin sukupuolen käsitteellistämässä.⁶² Sukupuoli oli enemmän kuin taustamuuttuja eikä sitä voinut selittää yksin taloutta ja sosiaalista asemaa koskevalla käsitteistöllä.

Historia nyt – ja nyt

Teos *Historia nyt*, joka oli Historiallisen Yhdistyksen 100-vuotisjulkaisu, oli monenlaisen ”uuden” historian manifesti – ja varsin paljon juuri sosiaalihistorian, vaikka se olikin kirjassa vain yksi monista tutkimusalueista. Toimittajien mukaan tutkimuksen suuntana oli terve monipuolistuminen ja samalla erikoistuminen, vaikka ”yhteiskuntahistoriallisesti ja yhteiskuntatieteellisesti suuntautunut nuorempi tiedemiespolvi” pyrki ylittämään raja-aitoja.⁶³ Sukupuolihistorian uutuudesta kertonee sekin, että edistykselliset historioitsijat käyttivät vielä vuonna 1990 sujuvasti käsitettä ”tiedemies”. Vankimmin sosiaalihistorian tulevaisuuteen uskoi Pertti Haapala, jonka mukaan sillä on aivan erityinen paikka historiantutkimuksen muuttumisessa: sosiaalhistoria ”kertoo aikaisempaa enemmän pienestä ihmisestä suuressa maailmassa” ja siksi se tutkii mitä ihmiset rakenteissaan tekevät ja ajattelevat. Sosiaalihistorialla oli täten myös yhteiskunnallinen ja moraalinen teh-

58. Panu Pulma (toim.) Historiallisen yhdistyksen julkaisuja 4/1988, 2–3.

59. Panu Pulma, Naishistorian vuosikymmen. Teoksessa Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta*. WSOY 1990, 67–92.

60. Irma Sulkunen, *Retki naishistoriaan*. Hanki ja jää 1991; Jalava, Kinnunen & Sulkunen 2013; Irma Sulkunen, Marjaana Niemi & Sari Katajala-Peltomaa (toim.) *Usko, tiede ja historian kirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. SKS 2016; Markkola, Pirjo, Suomalaisen naishistorian vuosikymmenet. *HAik* 1 (2003); Katainen et al. 2005.

61. Kirsi-Maria Hytönen & Tuomas Laine-Frigren (toim.) *Työläisperhe arjessa ja kriiseissä*. THPTS 2015; Pirta Frigren, *Kotisatamassa. Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentulomahdollisuudet 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa*. Jyväskylä 2016.

62. Joan Scott, Women in History. The Modern Period. *Past and Present. A Journal of Historical Studies* 101:November (1983), 141–157.

63. Ahtiainen & Tervonen 1990, 30.

tävä. Samalla asialla oli Markku Hyrkkänen, jonka mukaan aatehistoriallinen ja sosiaalishistoriallinen metodi ovat saman analyysin välttämättömiä kääntöpuolia.⁶⁴

Historia nyt oli sukupolven kirja, toimittajien mukaan viimeinen tilaisuus esiintyä ”vihaisena polvena”. Tehdyn kyselyn mukaan tuon polven ajatusmaailmaan olivat vaikuttaneet erityisesti Väinö Linna ja Heikki Ylikangas. Kummankin nimeäminen kuvastaa, miten merkittäviä kiistelyt kansallisen historian dogmeista – eli toisesta historiasta – kuitenkin olivat. Kun vaikuttajiksi nimettiin usein myös annalistit ja sosiaalishistorian uudet ja vanhat nimet, Panu Pulman mukaan kyseessä oli ”eräänlaiseen sosiaaliseen eetokseen (ehkä jopa paatokseen) viehättänyt sukupolvi”. Hän kysyi ”millaisia muutoksia tämä sukupolvi tuo historiakuvaamme”. Varauksena oli otoksen pienuus ja helsinkiläisten suuri osuus (2/3), mutta otos ei ollut vino vaan pääkaupungin yliopiston ylivoima oli tuolloin totta.⁶⁵

Tuliko kuva Suomen historiasta sitten toisenlaiseksi? Jälkikäteen katsoen kuva on muuttunut osin paljonkin, jos verrataan tutkimustilannetta muutaman vuosikymmenen välein. Samalla on kuitenkin korostettava että ”iso kuva” ei ole muuttunut siten, että kaksi tai useampia koulukuntia olisi taistellut elintilasta. Uusia tuloksia saadaan myös vanhoilla menetelmillä, eikä uusi tutkimus aina muuta käsityksiä menneestä. Lisäksi Suomen historian tutkimuksessa oli monta muutakin uutta ilmiötä 1970-luvulta alkaen: niin sanottuja perinteisiä kysymyksiä kuten nuijasotaa ja autonomiaa tai vuosia 1899, 1905, 1917, 1918, 1939 ja 1944 tutkittiin uusista näkökulmista uusin päätelmin. Syntyi revisionistinen kansallinen historia, jossa koh-

teena olivat kansalliset kohtalonkysymykset ja kansakunnan selviytyminen, mutta vanhat kansalliset sankarit tippuivat jalustaltaan ja tilalle tuli enemmän tai vähemmän kyyninen realismi.⁶⁶ Julkisuudessa Venäjän sortoon ja sotiin liittyvä historia purki kansallista paradigmaa näyttävämmin kuin arjen sosiaalishistoria.

Naishistoria, sittemmin sukupuolihistoria, oli kokonaan uusi ilmiö. Se ei ainoastaan tuonut naisia historiankirjoitukseen, vaan avautui monitieteisen naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen suuntaan. Historian piirissä työskentelevät naistutkijat pyrkivät historiallistamaan sukupuolen käsitettä ja ymmärtämään prosesseja, joissa kategoriat ”naiset” ja ”miehet” rakentuvat, muovautuvat ja ovat suhteessa toisiinsa. Mieheyden, mieskansalaisuuden ja maskuliinisuuden tutkimuksesta on tullut osa sukupuolihistorian tutkimusta. Universaalien selitysmallien kyseenalaistaminen on ehkä yksi keskeisimmistä sukupuolihistorian lupauksista. Varsinkin viime vuosina historian tutkimuksessa on aiempaa enemmän käytetty intersektionaalisuuden käsitettä ja puhuttu risteävistä eroista; samoin uusmaterialistiset tulkinnat ovat löytäneet tiensä sukupuolihistorian keskusteluihin.⁶⁷

Myös talous- ja väestöhistoria muuttuivat merkittävästi, kun omaksuttiin uudet tilastolliset menetelmät ja saatiin tietokoneet. Paitsi isoja trendejä varsinkin sosiaalisia ongelmia ja arkea, alettiin vasta nyt tutkia ja ymmärtää kohteensa näkökulmasta eikä vain politiikan tai sosiaalipolitiikan alaviiteinä (*≈ history from below*). Esimerkiksi perinteinen kurjuusdiskurssi, jossa köyhyys selitti kaiken, väistyi ja tilalle alkoi tulla tietoa siitä, miten tavalliset ihmiset *elivät, kokivat ja toimivat*. Kansalaisyhteiskunta oli tärkeä uusi käsite ja sen

64. Pertti Haapala, Sosiaalishistorian lupaus. Teoksessa Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta*. WSOY 1990, 87; Heikki Mikkeli, Aatevirtauksista käsittehistoriaan. Teoksessa Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta*. WSOY 1990, 265; Markku Hyrkkänen, Aatehistorian mieli. *HAik* 3 (1989), 325–336, ja laajemmin Markku Hyrkkänen, *Aatehistorian mieli*. Vastapaino 2002. Kirjan esipuheessa kiitetään Tampereen yliopiston ”aate- ja sosiaalishistorian laitosta”.

65. Panu Pulma, Väinö Linnan ja Heikki Ylikankaan lapset. Teoksessa Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta*. WSOY 1990, 336–340. Immosen mukaan (emt.) Helsingin yliopisto sai 1980-luvulla 2/3 Suomen akatemian tutkimusrahoituksesta ja HY:n osuus historian väitöskirjoista vuosina 1950–1990 oli myös 2/3. Sen jälkeen muiden yliopistojen osuus kasvoi nopeasti.

66. Tässä tarkoitetaan erityisesti Tuomo Polvisen, Osmo Jussilan, Matti Klingen, Mauno Jokipiin, Päiviö Tommilan, Seppo Zetterbergin, Kimmo Rentolan, Henrik Meinanderin ja viime vuosien ns. uuden sotahistorian tulkintoja.

67. Esim. Pirjo Markkola & Ann-Catrin Östman, Historian ja naistutkimuksen välissä. Naishistoria Suomessa 1970-luvulta 1990-luvun puoliväliin. *Sukupuolentutkimus* 1 (2014); Uusmaterialismista esim. Anu Salmela, *Kuolemantekoja. Naisten itsemurhat 1800-luvun jälkipuolen tuomioistuinprosesseissa*. Turku 2017.

tutkiminen antoi aikaisempaa selkeämmän ja vivahteikkaamman kuvan suomalaisesta yhteiskunnasta 1800-luvulla ja uuden vuosisadan alussa.⁶⁸ Arki, ajattelutavat ja kulttuuri näyttäytyivät paljon moninaisempina kuin aikaisemmin. Näin uusi historiantutkimus ainakin purki stereotypioita ja laajetessaan lisäsi merkittävästi kuvaa tapahtumien kirjosta. Esimerkiksi kymmenet tutkimukset vuodesta 1918 ovat keskittyneet nimenomaan paikalliseen arkeen – ovat siis tässä mielessä sosiaalishistoriaa – eivätkä ole vanhaan tapaan inttäneet syyllisyydestä. Samantapainen muutos näkyy poliittisessa historiassa ja raja kulttuurihistorian kanssa on todellakin piirretty veteen.⁶⁹ On jopa sanottu ”Suomen historian” muuttuneen sosiaali- ja kulttuurihistoriaksi.⁷⁰

Tuloksia voisi verrata Päiviö Tommilan vuonna 1976 julkaisemaan Suomen historian runko-ohjelmaan, jossa listattiin mitä Suomessa oli siihen mennessä tutkittu ja mitä pitäisi tutkia. Tarvetta uudistumiseen tai varsinkin täydentämiseen oli: tiiviissä kronologisessa listassa oli 48 ilmiötä ja tutkimustehtävää. Ne olivat isoja paloja, kuten ”Suomen kasvaminen eroon Ruotsista”, ”suomenkielisen sivistyneistön syntyprosessin kokonais selvitys” tai ”työväenluokan synty”, jossa sanottiin olevan ”yhteistyötä neuvostoliittolaisten tutkijoiden kanssa” ja niin edelleen.⁷¹ Per Schybergson piti listaa utopistisena ja huomautti, että siihen on koottu tehty ja tekeillä olevat tutkimusteemat ilman muuta ideaa, teoriaa tai arvotusta.⁷² Hän toivoi ohjelmasta laajaa keskustelua. Sitä ei koskaan tullut, ellei sellaisena pidetä teosta *Historia nyt*.

Nuoret tutkijat korostivat samaan aikaan, siis 1970-luvun lopulla, miten vanhanaikaista tutkimus oli. Vuosisadan saldo siihen mennessä oli,

että 90 prosenttia tutkimuksesta oli Suomen historiaa, kvantitatiivisia menetelmiä käytti 8 prosenttia ja teorioita 3 prosenttia. Teoriapoliittisia suuntauksia kartoitettiin jakamalla tutkimus lamprechtilaiseen, marxilaiseen ja porvarilliseen. Tulos oli enemmän kuin selvä: kahteen ensimmäiseen luokkaan ei tullut havaintoja. ”Kaikki sopivat kivuttomasti ryhmään porvarillinen”.⁷³ Tämä ei tarkoittanut, että tutkimus olisi ollut yksisilmäistä, mutta se kertoo, että teoreettisia koulukuntia ei ollut tai niitä ei nähty.

Seuraavina vuosikymmeninä ilmestyi niin paljon uutta tutkimusta, että runko-ohjelman aukot alkoivat täytyä, mutta varmaankin eri tavalla kuin oli odotettu. Kysymykset muuttuivat eli tutut ilmiöt alettiin nähdä eri tavalla, nimenomaan ilmiöinä eikä Suomen historian tapahtumina. Vaikka mittautapa on ongelmallinen, on selvää, että 1990-luvulla alkoi varsinainen sosiaali- ja kulttuurihistorian kasvu samaan aikaan kun tutkimusrahoitus ja tohtorikoulutus lisääntyivät nopeasti. Väitöskirjoja ilmestyi nopeasti yhtä paljon kuin edellisen sadan vuoden aikana.

Samalla ala tuli niin heterogeeniseksi, että on vaikea sanoa, mitä sosiaalishistoria on. Jonkinlainen taite voidaan nähdä 1990-luvun alussa, kuten Matti Peltonen on asiaa kuvannut.⁷⁴ Siihen asti myös ”uusi” eli teoreettisesti orientoitunut sosiaalishistoria tutki tavallaan vanhoja asioita uudelleen, niitä samoja kysymyksiä, joista tutkimus sata vuotta sitten sai alkunsa. Se oli modernin yhteiskunnan synnyn tutkimusta.⁷⁵ 1990-luvulla arjen ja sen kokemuksen historia sai yhä enemmän jalansijaa, kun ensin tutkittiin perhe- ja naishistoriaa, sitten yhä useammin kulttuurisia ilmiöitä. Suuntaus kulki kohti mikrohistoriaa, josta tulikin muodikasta. Aikaisempi lähellä perintei-

68. Edelläkävijänä mainittakoon yhteisteos Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Stenius (toim.) *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä 1989.

69. Lähemmin ks. Kangas, Hietala & Ylikangas 2009.

70. Jouko Vahtola, Suomen historian tutkimus viime vuosikymmenillä. Teoksessa Sini Kangas, Marjatta Hietala & Heikki Ylikangas (toim.) *Historia eilen ja tänään. Historian ja arkeologian suunnat Suomessa 1908–2008*. Suomen tiedeseura 2009, 33.

71. *HAik* 3 (1976), 252–255. Ohjelma oli maan historian laitosten yhteinen työsuunnitelma, jota valtio odotti.

72. *HAik* 1 (1977), 36–39.

73. *Historiantutkimus Suomessa 1900-luvulla. Mitä tutkittu ja miten*. Historiallisen yhdistyksen selvitys 16.4.1977 (moniste). Aineistona oli Suomen historiallinen bibliografia, mikä selittää Suomen historian suurta osuutta.

74. Matti Peltonen, From growth studies to microhistory. Finnish economic and social history in the 1990s and early 2000s. *Scandinavian Economic History Review* 3 (2002), 35–43.

75. Hannu Soikkanen, Sosiaalishistoria. *HAik* 1 (1983), 26–30.

sempää historiallista sosiologiaa oleva tutkimusidea alkoi jäädä taakse.⁷⁶ Ja ennen kaikkea: arjen ja vallan historia ei ollut enää modernin yhteiskunnan historiaa vaan yhä useammin keskiajan ja uuden ajan alun historiaa, josta annalittitkin aloittivat, ja joka haastoi modernin yhteiskunnan itseymmärryksen.⁷⁷

Marjatta Rahikainen teki *Historiallisen Aikakauskirjan* 100-vuotisjuhlanumerossa taitteen varsin selväksi. Hän kuvasi 1990-luvun ja 2000-luvun tutkimusta viidellä teemalla *rikos, arki, nälkä, nauru ja muisto*. Ne edustivat näkymätöntä historiaa eli ilmiöitä, jotka eivät ole olleet esillä valtavirtatutkimuksessa. Rahikainen kysyi, kenen historiaa kirjoitamme, ja löysi paljon tutkimusta, joka yritti palauttaa unohdettua historiaa. Sosiaalishistorian tehtävänä oli historiografinen ja yhteiskunnallinen kritiikki.⁷⁸ Ero on suuri siihen sosiaalishistorialliseen tutkimukseen, joka sata vuotta sitten legitimoivat sosiaalipolitiikkaa ja viime vuosikymmeninä hyvinvointivaltion rakentamista.

Tyypillisin, tärkein ja määrällisesti merkittävin uutuus 1980-luvulta 2000-luvun alkuun oli naishistorian nousu ja vakiintuminen osaksi suomalaista tutkimustraditiota. Naishistorialla oli sosiaalinen ja poliittinen tilaus, mutta lopputulos oli ehkä tärkeämpi tutkimukselle kuin yhteiskuntapolitiikalle. Samalla kun sukupuolesta tuli merkittävin uusi paradigmaattinen käsite, myös kuva Suomen historiasta alkoi muuttua aivan toiseksi. Alussa naishistoria oli erityisesti kansalaisyhteiskunnan synnyn ja perheen historiaa, mutta sittemmin naishistoria – tai sukupuolihistoria – on ulottunut kaikkiin yhteiskunnan ilmiöihin ja kaikkiin aikoihin. Samaan aikaan sukupuolihistoria oli tutkimuksena ja tutkimusyhteisönä itsenäistymässä, vaikka sille ei oppituleja perustettukaan.⁷⁹ Kun vuosituhanen vaihteessa vielä keskusteltiin itseinäistymisen eduista ja haitoista, integroituminen

näyttää vuonna 2017 vahvalta. Sukupuolihistoriaan profiloituneet tutkijat ovat menestyneet 2000-luvun tehtävänätyöissä, ja useimpien yliopistojen historian tutkimuksessa sukupuolihistoria on kohdullisen vahvasti edustettuna.

Tärkeitä metodisia siirtymiä olivat myös mikrohistoria, mentaliteettihistoria, diskurssianalyysi ja postmoderni kritiikki. Kaksi ensin mainittua otettiin innolla vastaan ja tutkimusta alettiin kirjoittaa näiden otsikoiden alla – ilman että olisi vakavasti kiinnitytty johonkin teoriaperinteeseen. Pikemminkin kävi niin että ilmiöt ja aineistot, jotka olivat siihen asti olleet sosiaalishistoriaa tai arjen historiaa, saivat uuden nimen – ja toki uusia vaikutteita. Michel Foucaultin tuotanto keskittyi historiaan, mutta hänen vaikutuksensa oli sosiologiassa ja tieteen filosofiassa paljon suurempi kuin historian tutkimuksessa – ainakin Suomessa. Hän jätti kuitenkin jälkeensä diskurssin käsitteen ja tutkimuksen, joka tarkoitti historiassa erityisesti merkitysten löytämistä ja sanoihin kätkeytyvää määrittelyvaltaa. Puhetta, käsitteitä ja niiden käyttöä alettiin tutkia vakavasti. Tapahtuma- ja rakennehistoria antoivat tilaa kokemuksen, ymmärryksen ja merkityksenannon historialle. Tutkittavat ilmiöt liittyivät kuitenkin melko sulavasti sosiaalishistorian pitkään perinteeseen, erityisesti arjen ja vallan suhteeseen, mikä oli ollut myös uuden sosiaalishistorian suuria ideoita 1960-luvulta alkaen.

Postmoderni kritiikki tai dekonstruktio valtasivat tunnetusti historianfilosofian, kirjallisuuden tutkimuksen ja siinä ohessa historiografian 1990-luvulla. Suomessa epistemologinen käänne näkyi erityisesti Jorma Kalelan metodikirjassa *Historiantutkimus ja historia*. Tekijä ei kiivennyt dekonstruktivistien norsunluutorniin (JK), mutta korosti kyllä historiaa tietona, esityksenä ja käytäntönä, joka ei rajoitu tutkijoiden teksteihin. Historia ei ole yksi kertomus, eikä se ole toinenkaan, vaan

76. Poikkeus on Risto Alapuron juhlaakirja, jossa nimenomaan haettiin uutta sisältöä sosiologialle ja mikrohistorialle: Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila & Matti Peltonen (toim.) *Between History and Sociology. Essays on Microhistory, Collective Action, and Nation-Building*. SKS 2004.

77. Esim. Kimmo Katajala (toim.) *Manaajista maalaisateeliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa*. SKS 1995; Piia Einonen & Petri Karonen (toim.) *Arjen valta*. SKS 2002; Raisa Maria Toivo, *Faith and Magic in Early Modern Finland*. Palgrave Macmillan 2016.

78. Marjatta Rahikainen, *Sosiaalishistoria ja nykyisyys*. *HAIK* 1 (2003), 146–154.

79. Markkola 2003, 53–63.

kysymys on ehkä ”kaikkien historiasta”.⁸⁰ Teorettisen ulkopuolella suurten kertomusten kritiikki ja narratologian idea vaikuttivat tutkimusasetelmiin ja kysymyksiin, mutta eivät juurikaan tapan tehdä tutkimusta lukuun ottamatta metodologisen nationalismin kritiikkiä. Vaikka niin sanotut uudet historiat pyrkivät horjuttamaan kansallisen historian kirjoituksen ylivaltaa, ne eivät syösseet sitä sivuun vaan kansakunta tai valtio (siis identiteetit) kehystivät myös sellaisten ilmiöiden tutkimusta, jotka eivät olleet lainkaan kansallisia. Vasta nationalismitutkimuksen piiristä alkoi nousta kysyntää kansalliset rajat ylittävälle tai ohittavalle historian tutkimukselle.⁸¹ 2000-luvun transnationaalinen korostus muutti myös sosiaalishistorian paikkaa. Se ei elä enää kansallisen tai niin sanotun perinteisen poliittisen historian kritiikistä vaan sen pitää löytää itsensä uudelleen muun muassa siksi, että sekä tutkimuksen kenttä että suomalainen yhteiskunta ovat ratkaisevasti kansainvälisempiä kuin muutama vuosikymmen sitten.

Toinen historia on kaikessa epämääräisyydessään elänyt yli sata vuotta monessa eri muodossa. Se on ollut kansallisen historian tai muun valtaviiran kritiikkiä, se on valaissut piilossa ollutta menneisyyttä ja tarjonnut uusia metodisia työkaluja. Suomessa nämä tekijät ovat yhdistyneet useisiin mitä on sanottu sosiaalishistoriaksi. Kun sitä nyt on niin vaikea enää määritellä, se on ehkä tehnyt tehtävänsä, tullut normaalihistoriaksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita paluuta yhteen totuuteen, vaan on käynyt juuri päinvastoin. Tuskinpa enää koetaan, että ”Suomessa historian kirjoitukseen kohdistuu poikkeuksellinen, voimassaan väkevä yhdenmukaista tulkintalinjaa suosittava paine”.⁸² Silti ainakin yksi lupaus täytyy pitää hengissä: historian tutkimuksen täytyy olla kriittistä omassa ajassaan. Muutoin sillä ei ole tarkoitusta. ■

Abstract: The Other History. Reflections on the 20th century Finnish historiography.

Finnish historiography in the 20th century followed the typical European pattern of history-writing in which the history of the nation became the master narrative. Its relevance could not be denied in Finland but there were debates on how the national story should be written and who should be included in the narrative. Hegelian type and politically motivated historicism was first challenged by “collective history” inspired by Karl Lamprecht and the historical school of national economy. Historians tackled social issues and brought the people on the scene. The early women’s rights movement and labour movement wanted to integrate the forgotten people in the national narrative. Similarly, the strong tradition of local history contributed to integrative national history. After WWII the nationalistic historiography was challenged by new political conditions and by the rise of social sciences. A turn to revisionist national history, “breaking the myths”, began in the 1960s. That was related to the new interpretations of the Civil War 1918 and Finland’s relationship to Russia. A true wave of “other history”, and history of others, came with the new social history and women’s history. A methodological gap between generations was evident and even emphasized. Soon “history from below” and gender history dominated the field: the other history became the normal science. Deconstruction inspired Finnish historiography more in theory than in practise. Anyway, the new century has seen an unforeseen multiplicity of approaches and transnational history has finally overshadowed methodological nationalism. According to the authors, the idea of other history is alive if not easy to define.

Keywords: historiography, paradigm, nationalism, social history, gender history

80. Jorma Kalela, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus 2000, erit. luvut 1, 4 ja 9. Kalela viittaa useasti vuoden 1971 keskusteluun toisesta historiasta. Kalelan myöhempi teos keskittyy vielä enemmän tutkimuksen yhteiskunnalliseen sisältöön ja tehtävään: Jorma Kalela, *Making History. The Historian and Uses of the Past*. Palgrave Macmillan 2012.

81. Stefan Berger, National historiographies in transnational perspective. Europe in the nineteenth and twentieth centuries. *Storia della Storiografia* 20 (2006), 3–26; Ks. myös Pauli Kettunen, *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino 2008, 16–19, 43–47.

82. Ylikangas 2015, 234.